

Byggeskik på landet

Indenfor arkitekturen var det stilarten klassicismen, ca. 1760 til 1870, der var på mode. Klassicismens huse er enkle, med rene former og en stram, klar opbygning baseret på symmetri, ligevægt og harmoniske proportioner. Formsproget tog udgangspunkt i antikkens bygningsidealer.

På landet var byggeskikken dog overvejende præget af bindingsværksbyggeri, men der ses også enkelte fuldmurede bygninger, typisk opført efter 1850. Indtil slutningen af 1700-tallet var de fleste landbygninger samlet i landsbyer, hvorfra man i fællesskab dyrkede den omgivende jord. Med de store landboreformer og udskiftningen blev de nye gårde opført på "bar mark". Ofte blev den gamle landsbygårds længer nedtaget og genbrugt. Fra midten af 1800-tallet blev bindingsværket efterhånden udkonkurreret af det murede byggeri.

Typiske kendetegn

Anlæggen kan bestå af en eller flere smalle længer, ofte sammenbyggede. Mange af de mindre husmandssteders længehuse har oprindeligt været opført med stald i den ene ende. Til husene eller gårdene hørte tit forskellige træbygninger: Lader, vognly, udhuse, hønsehuse, osv.

De fleste bindingsværkshuses arkitektur er helt enkel og er ikke en arkitektonisk stilart, men snarere et konstruktionsprincip. Bindingsværkets strenge fagdeling – eller modulsystem med lodrette stolper – er det karakteristiske ved konstruktionen. Huse i bindingsværk er ofte opført med lille husdybde og lav facadehøjde. Proportionerne afhæng af dimensionerne på det tømmer, der kunne skaffes. På Sydsjælland og Møn var bindingsværket traditionelt kalket over "stok og sten", dvs. både tavl og tømmer stod overkalkede, typisk i hvid kalk.

- ▲ *Et fint eksempel på et længehus i bindingsværk med stråtag. Bindingsværkets tavl og stolper er overkalkede, som traditionen tilskriver det på Sydsjælland. Vinduernes placering er bestemt af stolpernes fagdeling og sidder nogle gange op ad en stolpe, andre gange midt i et tavl.*
- ◀ *Husmandssted, hvor man kan aflæse, at der har været stald i den ene del af længen. Husets facader er på et tidspunkt blevet omsat i murværk, men huset har beholdt sit stråtag og to skorstene.*
- ▼ *På trods af at det murede byggeri overtog bindingsværksbyggeriet fra midten af 1800-tallet, er det i landområderne ikke ualmindeligt med bindingsværkshuse helt op i 1880'erne. Huset har et klassisk rødt, dansk tegltag og overkalket bindingsværk. Der er endda også en fin havestue i træ.*

Stilblade for huse på landet 1750-1870

Byggeskik på landet

På Sydsjælland var kvaliteten af tømmeret til bindingsværket ikke særlig god. Man anvendte som regel fyr i stedet for eg, og der er langt mellem stolperne med få løsholter og dokker. Ofte er der ingen fodrem, og stolperne er blot sat direkte på syldsten, evt. med syldstykker mellem stolperne.

Indtil ca. 1900 var strå eller rør det altovervejende tagdækningsmateriale, og de fleste huse var tækede. I skovrige egne som på Sydsjælland brugte man kragetræer, kløvede egestykker, til at fastholde mønningshalmen. Syede rygninger ses også enkelte steder, men mest på specielle bygninger. Huse med stråtag har som regel vindskeuder i træ, og gavltrekanten er ofte beklædt med brædder, der er afsluttet med et skråt vandbræt fornedet. Husene havde oprindeligt meget sjældent kviste i taget, men et såkaldt "høgab", en kvist

▲ Dette bindingsværkshus er tydeligt klassicistisk inspireret: Huset er ret dybt med grundmurede gavle og halvvalmet tegltag, taktfast placerede vinduer med forholdsvis store ruder, og huset er hævet op over terræn på en høj sortmalet sokkel. Man kan lige ane to statelige skorstene i tagrygningen.

◀◀ De halvrunde tagkviste er kommet til i takt med, at tagetagerne er blevet inddraget til beboelse. Kviste i stråtage bør altid være ret små, så de ikke dominerer taget.

◀ På huse med tegltag kan der godt være "rigtige" kviste, typisk med zinkklædt tag og flunker (sider). Bemærk opskalkningen, det karakteristiske svaj i taget ved gesimsen.

▼ Et fint lille anlæg med gulkalkede tavler og hvide vinduer. Begge dele var sjældne på Sydsjælland. Gavltrekanten er beklædt med brædder, der er afsluttet fornedet med et vandbræt, der hviler på små konsoller.

på topremmen med luge i stedet for vindue. Ind i mellem ses også tegltage, både på huse af bindingsværk og grundmur. Tegltagene var oprindeligt af røde vingetegl uden udhæng over gesimsen. Taget er som regel altid opbygget med en såkaldt skalk, der giver et lille, karakteristisk svaj på den nederste del af taget. Tagkviste er oftest ret små og med zinkbeklædte tage og flunker. Skorstenspiberne var altid placeret midt i tagrygningen.

Afhængigt af fagdelingen sidder vinduer og døre ofte ret tæt og lidt tilfældigt på facader i bindingsværk, mens de sidder mere taktfast på de grundmurede huse. Disse huses facader var typisk pudse og har været kalkede i lyse farver som hvid eller lysegul. Soklen kan være muret eller i marksten og sortmalet. Vinduerne var som regel torammede med smalle kitfalsede sprosser.

Stilblade for huse på landet 1750-1870

Byggeskik på landet

Vinduerne var oprindeligt småsprossede, men med tiden blev ruderne større, og rammerne fik to eller tre vandrette sprosser. Vinduerne har været linoiemalede i nuancer af grøn, engelskrød, grå-brun eller varm grå, og kun sjældent i den dyre blå eller hvide. Hvide vinduer var sjældne indtil ca. 1900, da pigmentet blyhvidt var meget dyrt. Hoveddøre var enten en- eller tofløjede fyldingsdøre. Mange huse har løbende fået facadens bindingsværk udskiftet med murede ydervægge, ligesom mange huse også har fået udskiftet stråtaget med et andet og billigere tagmateriale, fx eternitplader.

Anbefalinger

Bindingsværkshusene krævede og kræver megen vedligeholdelse, tavlene skal kalkes og stolperne evt. opstryges med jævne mellemrum.

- ▲ *Det lille tofløjede anlæg består af stuehus og staldlænge. Stolper var traditionelt overkalkede. Hvis bindingsværket var opstregt, var det og de træbeklædte stående gavle oprindeligt malet med fx mørk træbjæere eller linoiemaling. Bræddebeklædningen på gavle eller småhuse var som regel to-på-en.*
- ◀ *Vinduerne var ofte torammede med tre ruder i hver ramme. Den engelskrøde farve på vinduerne står som kontrast til den hvidkalkede facade og det "opstolpede" bindingsværk. Ved farvesætning af vinduer og døre er det vigtigt at holde sig til de historiske farver, som man dengang brugte. Det lille udskud med halvtag til højre på facaden er nedtonet og falder godt ind i helheden.*
- ▼ *Når bindingsværkets skal istandsættes, er det vigtigt, at man ikke retter for meget op på facadens skævheder. På den måde bevares også fortællingen om husets mangeårige historie.*

Når bindingsværket skal repareres, er det vigtigt, at man ikke gør for meget ud af det, så facadens ujævnheder og evt. skævheder bevares. De er med til at fortælle husets historie. Facadens tavler repareres bedst med kalkmørtel – cementmørtel er for stift og falder hurtigt af igen, hvilket vil fordyre vedligeholdelsen. På samme måde vedligeholdes de murede og pudsede facader. Evt. tidligere plastmaling skal helst renses af forinden, og facaden behandles med en mat overfladebehandling som kalk eller diffusionsåben silikatmaling i fx hvid, lysegul eller lys okker.

Er huset klassicistisk inspireret bør facadens taktfaste opdeling og de enkle dekorationer bevares. Både strå- og tegltage bør som udgangspunkt altid bevares, det samme gælder for skorstenspiber. Ved udskiftning af tegltage bør man benytte sam-

me slags sten som den oprindelige, og tagrender og nedløb bør udføres i zink, som patinerer langt smukkere end tilsvarende i plast.

Porte og hoveddøre bør bevares, da de understøtter fortællingen om husets historie og oprindelse. Det samme gælder for vinduernes detaljering. Mange af de oprindelige vinduer med enkeltlags glas er desværre i dag forsvundet til fordel for fabriksproducerede vinduer, der ikke har samme detaljeringsgrad. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**. Når fx hoveddøre og vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske farver, der blev brugt på landets huse for at give kontrast og nuancering til facaden.

- ▲ *Oprindeligt var mange vinduer småsprossede og sjældent malet blå, da den blå farve var meget dyr. Hoveddøre var ofte tofløjede fyldingsdøre, ofte tofarvede som her, og bør bevares.*
- ◀ *Stråtage har normalt ingen tagrender, og regnvandet drypper derfor direkte ned på jorden langs hele tagskægget. For at undgå opsprøjt og opfugtning af den nederste del af bindingsværksvæggen kan man med fordel etablere en pigstensbælgning langs husmuren. Det er både smukt og praktisk.*
- ◀ *Udlængerne og deres detaljer bør bevares, så anlægget forbliver en harmonisk helhed – her er der udført en ny revledør og port som kopi af de originale.*
- ▼ *Såfremt man kan opnå landzonetilladelse, kan evt. udlænger med fordel inddrages til beboelse eller erhverv. Her er der isat nye dobbelte glasdøre bag revleporte. På den måde får man både lys og bevarer samtidigt udlængens udtryk af stald.*

Energiforbedringer

Det er muligt at energiforbedre de fleste landhuse til en fornuftig standard. Ved huse i bindingsværk er der dog en række forhold, der kræver speciel omhu og indsigt i mulighederne. Se også anvisning om **energioptimering**.

Tilbygninger

De fleste længehuse danner sammen med udlænger, stalde mv. nogle fine sluttede anlæg. Altaner, karnapper m.m. vil være fremmede for arkitekturen. Tilbygninger bør tilføjes som mindre "udskud" evt. på gavle, alternativt som fritliggende bygninger placeret, så man opnår en samlende helhed som et lille gårdmiljø mellem bygningerne. Hvis nye bygninger opføres med et nedtonet og traditionelt materiale- og farvevalg, kan de fint indpasses i den eksisterende sammenhæng.

